

*Цувіна Тетяна Андріївна,
к. ю. н., асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
tsuvinat@gmail.com*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИСУДОВОЇ МЕДІАЦІЇ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В умовах інтеграції до європейського простору одним із пріоритетних напрямків конституційно-правової реформи в Україні визнається підвищення ефективності цивільного судочинства з метою забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд відповідно п. 1 ст. 6 Кон-

венції про захист прав людини та основоположних свобод. У такому контексті все більшої популярності набувають такі альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів, як третейське судочинство, міжнародний комерційний арбітраж, медіація тощо, які, з одного боку, дозволяють розвантажити судову систему та підвищити її ефективність, а з іншого – диверсифікують форми захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів осіб на національному рівні відповідно до міжнародного стандарту доступності правосуддя, який сьогодні розуміється як обов'язок держави забезпечити доступ не лише до судових органів класичного типу, однак і до альтернативних способів вирішення спорів, запроваджених на національному рівні. Проте вітчизняна практика альтернативного вирішення цивільно-правових спорів викликає низку проблем, що пов'язані як із вадами або відсутністю правового регулювання у національному законодавстві окремих способів альтернативного вирішення спорів, так і з необхідністю обрання оптимальної моделі альтернативного вирішення цивільно-правових спорів та її інтеракції з цивільним судочинством.

Останнім часом найбільш гостродискусійним у сфері альтернативного вирішення цивільно-правових спорів є питання щодо можливості впровадження на рівні національного правопорядку інституту медіації. Зазначена проблема є багатоаспектною та зумовлює низку питань щодо ефективної моделі медіації, акредитаційних вимог до медіатора, деонтологічних норм поведінки медіатора, фінансування медіаційної діяльності тощо. Поряд з цим, усі зазначені питання зосереджені, як правило, навколо зовнішньої медіації, яка не є безпосередньо інтегрованою до процедур цивільного судочинства, натомість питання присудової (судової) медіації залишається мало дослідженим на сторінках вітчизняної літератури, хоча воно становить великий науковий інтерес у контексті конституційної реформи та очікуваних змін до процесуального законодавства.

Директива Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах» 2008/52/ЄС визначає медіацію як структурований процес незалежно від його назви, в якому дві або більше сторони намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора. З точки зору інтегрованості, зв'язку з цивільним процесом основним є розподіл медіації на присудову (судову) та досудову. Присудова медіація (court-related mediation, court-annexed mediation) – один із видів медіації, що проводиться після звернення особи до суду та інтегрована у цивільне судочинство, на відміну від

досудової медіації, що проводиться без звернення до суду. На сьогодні аналіз зарубіжної літератури дозволяє говорити про декілька моделей присудової медіації, що склалися у світі, залежно від того, хто виконує функції медіатора при проведенні присудової медіаційної процедури. Зокрема, можна виділити такі моделі: 1) зовнішня присудова медіація (external court-annexed mediation) (або «зближена» медіація чи приватна медіація в рамках судового процесу) – різновид присудової медіації, за якої суддя передає справу на розгляд медіатора, що обраний сторонами та не є суддею або іншим працівником суду, а займається наданням медіаційних послуг приватно та зареєстрований як медіатор; 2) внутрішня присудова медіація (internal court-annexed mediation) або інтегрована медіація – різновид присудової медіації, що проводиться ніби «всередині» суду, його працівниками або суддями-медіаторами, яка поділяється на два різновиди в залежності від того, хто виступає медіатором: а) проведення медіації іншим суддею суду, де розглядається справа, який не входить до складу суду, що розглядає зазначену справу; б) проведення медіації працівниками суду, що не є суддями, наприклад, працівниками апарату суду, помічниками суддів тощо, або спеціальними медіаторами, які працюють у центрі медіації, що знаходиться при суді.

Під час приватної медіації в рамках судового процесу справа передається на розгляд медіаторам, що здійснюють свою діяльність професійно на приватноправових засадах одноособово або в об'єднаннях медіаторів. Така медіація зазвичай є оплатною та проводиться за власний кошт сторін, сторони обирають медіатора самостійно серед медіаторів, що внесені до реєстру медіаторів. Внутрішня присудова медіація проводиться на безоплатній основі. У першому випадку, медіатором виступає інший суддя суду, в якому розглядається справа, що пройшов спеціальну підготовку як медіатор. Суддя, який розглядає справу, не може бути медіатором у такій справі. Під час проведення присудової медіації судді-медіатори виступають тільки як приватні особи і не наділенні суддівськими повноваженнями. У другому випадку медіаторами виступають інші працівники суду, і медіація, як правило, проводиться на безоплатній та добровільній основі. У таких випадках можуть створюватися також служби або центри медіації при суді.

На період проведення присудової медіаційної процедури провадження у справі зупиняється. Зазвичай, від присудової медіації можна відмовитись на будь-якому етапі її проведення. У випадку, якщо медіаційна процедура закінчується врегулюванням спору та укладенням медіаційної угоди, то остання затверджується судом або іншим чином набуває ознак здійсненості залежно від особливостей національного законодавства держави. Зокрема,

на такі угоди аналогічно до медіаційних угод за результатами зовнішньої медіації можуть поширюватися правила щодо цивільно-правового договору (Канада, Онтаріо). Однак найчастіше у зарубіжних законодавствах зазначені угоди мають бути затверджені судом як окремих різновид процесуального договору – медіаційна угода, або як мирова угода за загальними правилами цивільного судочинства (Фінляндія, Румунія, Російська Федерація). У деяких країнах така медіаційна угода прирівнюється до судового рішення (Словенія). У випадку ж, коли присудова медіація виявилася безрезультатною, провадження у справі відновлюється та справа розглядається тим суддею, який передав справу на розгляд медіатора.

У чинному цивільному процесуальному законодавстві не передбачено інституту присудової медіації. Поряд з цим, у даному контексті інтерес становить Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (надалі – Проект ЦПК) [1] у частині запровадження інституту врегулювання спору за участю судді, що наразі активно дискутується у наукових колах. Зокрема, виникає питання про можливість кваліфікації зазначеного інституту як своєрідної моделі присудової медіаційної процедури у вітчизняному цивільному процесуальному законодавстві. Так, відповідно до ст. 202 Проекту ЦПК врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами врегулювання спору, а також може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору (ч.ч. 1, 4 ст. 204 Проекту ЦПК).

Аналіз норм Проекту ЦПК дає підстави виснувати, що наділення судді під час процедури врегулювання спору за участю судді повноваженнями щодо пропонування сторонам можливих шляхів мирного врегулювання спорів не відповідає природі та сутності медіації, а скоріше подібне до консиліації, яка є окремим способом альтернативного вирішення спорів, за якого справа за угодою сторін передається консиліатору, призначеному за згодою сторін, чия функція з'ясувати обставини справи об'єктивно та неупереджено та надати конкретні пропозиції для врегулювання спору між сторонами, які не є обов'язковими для сторін. Проте, якщо консиліатор обирається за згодою сторін, то врегулювання спору за участю судді здійснюється суддею, який відкрив провадження у справі. Виходячи із зазначеного, вважаємо, що запропонований у Проекті ЦПК інсти-

тут врегулювання спору за участю судді не може бути кваліфікований, ані як модель присудової медіації, ані як модель присудової консиліації.

Деякі зауваження також викликає порядок проведення врегулювання спору за участю судді. Передусім недоцільним, на наш погляд, є законодавче обмеження щодо можливості використання цієї процедури виключно до початку розгляду справи по суті. Крім того, у Проекті ЦПК зазначається, що під час проведення спільних нарад суддя з'ясує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, направлені на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору (ч. 4 ст. 204 Проекту ЦПК). Під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику у аналогічних спорах, пропонувати стороні та/або її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору (ч. 5 ст. 204 Проекту ЦПК). Разом з тим зазначається, що під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів в справі (ч. 6 ст. 204 Проекту ЦПК). Вважаємо, що формулювання ч.ч. 4, 5 ст. 204 суперечить змісту ч. 6 ст. 204 Проекту ЦПК, адже роз'яснення сторонам предмету доказування, надання пропозицій щодо можливих шляхів мирного врегулювання спору, наведення судової практики у аналогічних спорах тощо становить собою не що інше, як поради або консультації юридичного характеру, які за змістом ч. 6 ст. 204 Проекту не можуть надаватися суддею, що проводить зазначену процедуру. Позиція щодо неможливості надання суддею порад юридичного характеру під час проведення зазначеною процедури видається загалом правильною. Однак регламентація порядку проведення цієї процедури потребує уточнень з огляду на вищезазначене.

На наш погляд, аналіз зарубіжного законодавства свідчить, що перспективним напрямком реформування вітчизняного процесуального законодавства має стати впровадження присудової медіації, а не інституту врегулювання спору за участю судді. На наш погляд, у національному правопорядку доцільніше обрати модель добровільної присудової медіації для всіх категорій справ, за якої проведення такої процедури можливе лише за наявності згоди сторін безвідносно до категорії справи. При цьому варто передбачити інститут судді-медіатора, тобто обрати таку модель присудової медіації, за якої медіатором виступає спеціально акредитований суддя-медіатор того суду, в якому розглядається справа, однак не той суддя, що розглядає справу. Слід закріпити, що у випадку, коли сторони

бажають скористатися процедурою присудової медіації, суддя, що розглядає справу, зупиняє провадження у справі та передає справу іншому, обраному сторонами судді-медіатору. За таких умов забезпечуватимуться такі визначальні принципи медіації, як нейтральність судді-медіатора та конфіденційність. Особлива увага у такому контексті має бути приділена також питанню наслідків проведення присудової медіації. Найдоцільніше, на наш погляд, закріпити положення щодо того, що за наслідками присудової медіації має укладатися медіаційна угода, яка затверджується судом. Така регламентація узгоджуватиметься із положенням ч. 2 ст. 6 Директиви Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах» 2008/52/ЕС, відповідно до якого виконання змісту угоди може бути забезпечене судом або іншим органом, компетентним виносити постанови або рішення, чи іншим достовірним інструментом, згідно з внутрішнім законодавством держави.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 р. // URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“КИЄВО-МОГИЛІАНСЬКА АКАДЕМІЯ”

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВНИЧИХ НАУК

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**УКРАЇНА НА ШЛЯХУ
ДО ЄВРОПИ:
РЕФОРМА ЦИВІЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

*Київ
7 липня 2017 р.*

Київ
ВД Дакор
2017

УДК 347.9(477)
ББК 67.9(4Ук)310
У58

У58   Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства.
Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред.
І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханик-Посполітак. – Київ : ВД Дакор, 2017. – 238 с.

ISBN 978-617-7020-48-5

У збірнику містяться тексти наукових доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства», присвяченої обговоренню проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23 березня 2017 року.

УДК 347.9(477)
ББК 67.9(4Ук)310

ISBN 978-617-7020-48-5

© Національний університет
“Києво-Могилянська академія”, 2017